SZILÁGYI ZSÓFIA

Neville Longbottom, a kétbalkezes varázsló

A *Harry Potter* és a magyar iskolaregények

Már régóta ott visszhangzik a legtöbb, a *Harry Potter*ről[1] íródó elemzésben az a kétely, amelyet Kis Gábor 2019-ben ki is hangosított: „Mindemellett Harry Potter-témában komolyan vehető tanulmányt írni azért sem egyszerű vállalkozás, mert elképzelhető, hogy már annyi helyen, formában és színvonalon beszéltek róla, hogy nem is lehet igazán újat mondani róla" (KIS 2019; 276). Nehéz lenne vitatkozni ezzel (ha netán azt gondolná valaki elbizakodottan, ő aztán biztosan újat fog mondani, gyorsan futtasson le néhány keresést a neten…), tehát két irányba indulhatok el – vagy elfogadom, hogy „igazán újat" nem fogok kitalálni,[2] vagy nem azt a célt tűzöm ki magam elé, hogy „komolyan vehető" tanulmányt írjak. És, harmadik lehetőségként, még azt is megtehetem, hogy olyan párhuzamokat hozok, amelyek aligha jutnak másnak eszébe, mint egy magyar olvasónak: magyar irodalmi művekkel olvasom együtt a *Harry Potter*-regényeket.

A „nem komoly" tehát elsősorban azt jelenti ezúttal, hogy olyan magyar regényeket fogok emlegetni párhuzamként, amelyekre egészen biztosan *nem* hathatott a *Harry Potter*:[3] jóval korábban íródtak ugyanis, mint J. K. Rowling könyvei. Persze, itt meg azt lehetne megkockáztatni, hogy akkor nézzük meg a másik irányból, tegyük fel azt a kérdést, vajon ezek a magyar művek hathattak-e az angol szerzőre, ha egyáltalán olvashatta őket angol fordításban – de erre a kérdésre meglehetősen gyorsan lehet válaszolni. Csak azt a városi legendát húzhatjuk elő ugyanis, hogy a sorozat alapötletét Békés Pál *A kétbalkezes varázsló* című, 1983-as meseregényéből lopta volna J. K. Rowling. Bár nem ritkán fordul elő, hogy

a világsikerek szerzőit plágium miatt perelik,[4] és olyan jó lenne azt hinni, hogy mindent a magyarok találtak ki, Békés Pál maga utasította vissza ezt a feltételezést, és hívta fel a figyelmünket már évekkel ezelőtt arra, miként működik az irodalmat is botrányokon és leleplezéseken keresztül kommunikálni próbáló bulvársajtó: „Ha nem magyarul születik, talán messzebb juthatott volna. De hogy az én meseregényemből »koppintották« a Harry Pottert, az egyszerűen marhaság. Egyszer voltam olyan bolond, hogy amikor megkérdezett erről az RTL Klub, akkor, ahelyett, hogy röviden azt feleltem volna: *nem,* három percben válaszoltam. Ők megvágták egy percre, amiből az derült ki, hogy *igen*. Hiszen hát így durranás. Mindösszesen annyi történt, hogy amikor én *A kétbalkezes varázslót* megírtam, akkor a könyv bizonyos részeit az akkori Artisjus lefordította angolra és elküldte harminc nyugati könyvkiadónak, melyek nagyon nem válaszoltak. Miért kellett volna nekik egy meseregény Kelet-Európából? Ezek közül az egyik az a kiadó volt, amely később a Harry Pottert is megjelentette. Ennyi" (SZEPESI 2008).

A másik könyv, amellyel kapcsolatban nem pusztán magyar olvasóknak jutott eszébe, hogy emlékeztet a *Harry Potter*re, az Szabó Magda *Abigél* című regénye: a kiadói ajánló egyenesen Jane Austen műveihez és a *Harry Potter*hez kapcsolja,[5] a tanárok, a diákok és a bentlakásos iskola világa miatt. Itt a szokásos kiadói gyakorlatot követte a NYRB Classics: a már jól ismerthez akarta kötni a Len Rix fordításában 2020-ban megjelent magyar regényt (még ha nem is ez volt az első angolul kiadott darabja az életműnek). De itt sem lehet szó semmiféle hatásról, természetesen, sem egyik, sem másik irányban.

Mielőtt kifejteném, miként is lehet összeolvasni a *Harry Potter*t *A kétbalkezes varázsló*val, az *Abigél*lel (meg kicsit a *Légy jó mindhaláig*gal, az *Aranysárkánnyal*, illetve más, 1920–30-as évekbeli iskolaregényekkel), még magyarázom kicsit, miért is van értelmük az effajta párhuzamoknak az oktatói praxisban, különösen a tanár szakos hallgatók tanításakor. Voltaképpen ugyanaz a mechanizmus működik itt, mint a kiadóknál, amelyek az ismeretlenhez az ismerten keresztül szeretnék elvezetni az olvasókat. De akkor is így járunk el, ha azért írunk tanulmányt a *Harry Potter*ről, mert ez a sorozat a többség számára könnyen előhúzható példatárat nyújt:

„A tanulmányok szerzőit egyaránt vezérelheti a rajongásuk vagy a Potter sikerét meglovagoló (mondhatnám: mardekáros) becsvágy, de a helyzet praktikuma is, hiszen pedagógiai oldalról nézve rendkívül szerencsés, ha a bemutatni szánt témánkhoz olyan példatárat tudunk használni, amilyet a többség ismer" (KIS 2019; 277). Ilyen típusú tanulmány Horváth Lászlóé, aki azt vizsgálja, milyen tanáralakok jelennek meg a *Harry Potter*ben, és milyen eredményt érnének el „a magyar pedagógusminősítési rendszerben", illetve így járunk el akkor, ha bármely magyar iskolaregény kapcsán a *Harry Potter*t emlegetjük egyetemi szemináriumokon, előadásokon[6] – vagy nem fojtjuk bele a szót a hallgatókba, amikor ilyen párhuzamok maguktól az eszükbe jutnak. Ha ugyanis iskolaregényeket olvasunk, különösen olyan hallgatókkal, akik tanárnak készülnek maguk is, először a saját, egykori iskolai élményeik idéződnek fel bennük, de rögtön ezután gyakran az jut eszükbe, hogy *ez* (értsünk most ezalatt sok mindent, a kiközösítéstől a fegyelmezésig, a tanári szerepektől az órák unalmáig) miként van – a *Harry Potter*ben. Bár az első generáció, amelyik a sorozattal együtt nőtt fel, a harmincas évei elején jár, vagyis nagy eséllyel nincs már ott az egyetemi órákon – de még mindig jónéhányan vannak a hallgatók között, évről évre, akiknek nem egyszerűen a *Harry Potter* volt a beavató olvasmányuk,[7] de egyenesen arról álmodoztak, hogy a Roxfortba járhassanak. És ez messze nem pusztán arra a korosztályra igaz, amelyik Harryékkel együtt nőtt fel – bár, ahogy Kemény Zsófi írásából kiderül, rájuk különösképpen: „Ezen a ponton egyszerűen átlagossá válik az ember, mert mindenkinek vannak ilyen sztorijai. A fél világ a herripotter miatt szeretett meg olvasni, a fél világ azért tanult meg angolul, mert nem bírta megvárni az egyébként zseniális fordítást, a fél világ várta azt a tetves levelet a Roxfortból tizenegy évesen, és a fél világot megszívatta valamelyik nagyobb testvére azzal, hogy mégis írt neki egy levelet, hogy aztán mégse jusson el soha, soha a Roxfortba. Generációs szorongásunk egyik alapköve, hogy muglik vagyunk" (KEMÉNY 2020).

Persze, abból még, hogy leginkább a tanárnak készülő hallgatóknak lehet hasznos, ha a *Harry Potter*t egyes magyar iskolaregényekkel (vagy iskolában – is – játszódó regényekkel) együtt olvassuk, nem következik, hogy feltétlenül azt szeretném elérni, ők tanárrá válva az általános- és

középiskolásoknak tanítsák Rowling regényeit. Hogy miért lennék ezzel óvatos? Egyfelől azért, mert a magyar iskolákban épp attól fuldokolnak az irodalmat tanítók, hogy az „egy a tananyag, egy a tankönyv" jelszava alá szeretnék mindannyiukat beterelni, és ez akkor sem üdvözölhető megoldás, ha úgy tűnik, jót akarunk, hiszen olyan művet szeretnénk betuszkolni a tananyagba, amelyről azt vélelmezzük, ezt aztán tényleg mindenki szeretni fogja. Ha valaki épp ki nem állhatja a sorozatot, nyilván nem ezeken a köteteken keresztül fogja átadni a diákjainak az olvasás örömét. Másfelől azért sem lenne jó erőszakoskodni itt, mert a magyar iskolának mintha különös tehetsége lenne ahhoz, hogy mindent, ami az órákon előkerül, egyben meg is utáltasson a gyerekekkel. Ady, állítólag, azt kiáltotta, „akkor végem", amikor hírt kapott róla, hogy egy verse bekerült egy iskolai kézikönyvbe,[8] Ottlik pedig a következőt mondta Hornyik Miklósnak egy interjúban: „a legbibliaibb átok, amit egy írótársamra olvashatok, még ma is az: »Legyen belőled tananyag!«" (OTTLIK 1980; 267). Érdekes kísérlet lenne, persze, megnézni, vajon a *Harry Potter*rel mi történne, ha mindenhol Magyarországon iskolai kötelező olvasmánnyá változna, sikerülne-e elidegeníteni tőle a magyar diákokat[9] – de ennek kipróbálására, a jelenlegi tantervi szabályozás mellett, semmi esély nincs, kortárs (értsünk ezalatt közelmúltbelit) irodalmat, szórakoztató irodalmat (benne a gyermek- és ifjúsági irodalomhoz tartozó műveket) szinte csak becsempészve, a tanterv ellenében lehet órákra bevinni.[10] Ha szemináriumokon beszélgetünk a *Harry Potter*ről, nem a tananyagreform jár a fejünkben tehát (bár az szinte mindig a fejünkben jár, csak a hozzá vezető utat nem látjuk jelenleg), két célt viszont érdemes kitűznünk magunk elé: meg lehet vitatni azt a kérdést a hallgatókkal, vajon mit is gondolnak az irodalomtanítás céljáról, miként lehet, véleményük szerint, felkelteni az olvasási vágyat (vagy, ha véletlenül van egyes diákokban, akkor nem szertefoszlatni az órákra elolvasandó művekkel…),[11] illetve, hogy miként lehet elkülöníteni a „használati" és az „esztétikai" irodalmat. Hiszen bármennyire is felhördülnének egyes hallgatóim, ha felolvasnám nekik a következőket a *Harry Potter* kapcsán („mi az, hogy csak egyszer olvassák el az olvasók?!"), érdemes megfontolni, miként lehet, mondjuk, Rowling regényeinek és Kosztolányi *Aranysárkány*ának tanárképét összevetni

olyan módon, hogy közben a különbséget is érzékeltessük „használati" és „esztétikai" között: „A »használati« irodalomhoz tartozó szövegek általában (1) csak a saját kortársaikat képesek megszólítani, (2) közlőképességüket két évtizeden belül elveszítik, (3) olvasóik egyszer olvassák el őket, (4) az átlagos laikus olvasó napi olvasásszükségletét elégítik ki, (5) poétikatörténetileg nem relevánsak. Az »esztétikai« irodalom ennek az ellenkezője: ezek a szövegek nem feltétlenül jelennek meg a laikus olvasók napi olvasmányai között, viszont poétikatörténetileg relevánsak és hosszú távon megőrzik a közlőképességüket" (HANSÁGI 2017; 51).
Fogalmam sincs, természetesen, hány nemzedék számára lehet még a *Harry Potter* beavató olvasmány, ahogy arról sem, hogy, miként Hansági Ágnes fogalmaz, a „közlőképessége" meddig tart ki, illetve milyen lesz majd, ha a *Harry Potter*-nemzedék gyerekei kezdik el olvasni a sorozatot. El fogják-e utasítani, akár éppen azért, mert lázadni kívánnak a szüleik ellen, akiknél meg identitásképző tényezővé vált, akár azért, mert bár elképzelt világban játszódik, nagyon erősen kötődik az 1990-es évekhez, amikor még nem volt közösségi média, nem az interneten keresgéltünk információkat, hanem a könyvtárban. De az is lehetséges, hogy mindennek ellenére hosszan velünk és a fiatal olvasókkal marad a sorozat – de nem szeretnék jósolgatni, leginkább a mostani helyzetből kiindulva mondom azt, hogy a rajongóknak és a fanyalgóknak egyaránt hasznos lehet, ha rámutatunk, hogyan vethető össze egyes magyar iskolaregényekkel, hogy úgy mondjam, „a teljesség igénye nélkül". Azt a három szempontot emelem ki, amelyeket az *Abigail* kiadói ajánlója is emlegetett: a tanárokat, a diákokat, illetve a bentlakásos iskolát mint helyszínt.

A legbátrabbak és a legunalmasabbak

Horváth László azzal indítja tanulmányát, a „legtöbben bármikor elcserélnék hagyományos matematika- vagy biológiaórájukat a J. K. Rowling által teremtett Harry Potter-univerzumban megismert bűbájtanra vagy sötét varázslatok kivédésére" (HORVÁTH 2018; 217) – mint Kemény Zsófi írta, egy egész generáció reménykedett abban, hogy effajta csere, előbb vagy utóbb, megtörténhet vele is. Aztán viszont Horváth László meg-

győzően veszi végig, hogy azért mindenféle tanárt látunk itt, akik módszereikben, pedagógiai kompetenciákban is igen különbözőek – én most egyet emelnék ki közülük, a legunalmasabb órákat tartót, vagyis a mágiatörténet tanárát, Binns professzort: „A legunalmasabb tantárgy, a mágiatörténet volt az egyetlen olyan óra, amit kísértet tartott. Binns professzor, mikor már nagyon öreg volt, egy este elbóbiskolt a tanári szoba kandallója előtt, és másnap reggel, amikor órára indult, a teste ott maradt a székben. Azóta Binns kísértetként diktálta a neveket és az évszámokat, s a nebulók továbbra is összekeverték Esztelen Emeric-et Undok Ulric-kal" (ROWLING 2002; 127).

A *Légy jó mindhalálig* iskolájában, ahova, felteszem, sokkal kevesebben szeretnének járni, mint a Roxfortba, ugyanúgy kiosztható a legunalmasabb órákat tartó tanár szerepe. Názó tanár úr, a földrajztanár, ugyan nem kísértet még, de már nagyon-nagyon öreg (és különösen annak látszik, hiszen a diákok szemével látjuk), és a diákok mindennel foglalkoznak az óráin, csak éppen őrá és az anyagra képtelenek figyelni: „A kicsi öreg tanár, aki úgy össze volt töpörödve, mintha megaszalták volna az élet kemencéjében, de egészen rózsaszínű volt és galambfehér ősz, szokása szerint hirtelen méregbe jött […]. Lent az osztályban nevetés hallatszott, rá nyüzsgés, lökdösődés, de Misi meg volt bűvölve, s lángoló szemekkel nézett a kis öregre, akinek a homlokán a csontokra simult a puha, rózsaszínű, fonnyadt, halvány bőr, s kék erek voltak rajta szétzilálva, a két keze is annyira gyenge és reszketős, hogy most, amint e képleteket felállította, elfáradt bele, s le kellett ülnie. […] Arany János barátja volt, mondta róla valaki. Míg utána nézett, Arany Jánosra gondolt. Arany János fogott kezet az öreg Názóval, mikor fiatal Názó volt[12] (MÓRICZ 1975; 388–390).

Názó tanár úr, elvileg, nem történeti tárgyat tanít, hiszen a földrajz a jelen tudománya is lehetne – mégis a történeti múlt foglalkoztatja leginkább, Franciaország kapcsán egy ősi, a „történelem előtti korszakból" származó temetkezőhelyről kezd beszélni az idézett jelenetben, miközben a gyerekek számára ő maga is a letűnt, távoli történelem része, a tananyag részét képező Arany János barátjaként. A Móricz-regény diákjai azonban egyáltalán nem érzik, hogy nekik bármi közük lenne 1852-höz, ahhoz az

évhez, amikor az ősi temetkezési helyet véletlenül felfedezte egy útkaparó, azt meg különösen nem gondolják, hogy a neanderthali ősember emlegetésére abba kellene hagyniuk azt, amivel a végtelenül unalmas órán elfoglalják magukat. Csak Nyilas Misi kapja fel a fejét arra, hogy a regény idejénél csaknem harminc évvel korábbi múltat a tanár úr *most*-ként emlegeti: „Misi csodálkozva nézett rá, már beszélt erről az öregúr a múlt órán is, a neanderthali ősemberről, de még sose kapta meg ilyen közelről: az öregúr úgy mondta ki, hogy *most,* 1852-ben, mintha tavaly lett volna, így mondta neki, aki csaknem harminc évvel később született, erre maga az az őskor is egész közel jött hozzá, s egyszerre felvillant előtte valami homályos kép, hogy az ősember bebúvik a barlangba, ahol már van egy medve, oroszlán, mammut… De a mammut hogy fér be?… A szeme felnyílása, s az arcán az értelem és a figyelem felcsillanása megragadta a tanárt, s egészen hozzáhajolva elkezdett neki magyarázni…" (MÓRICZ 1975; 389).

Ha nem is minden diák számára válik itt világossá, hogy a történelem részei ők is, hogy a múlt hatással van az életükre, a stréberségében leginkább Hermione-hoz hasonlítható Nyilas Misi ezen az órán felfigyel arra, amit az öreg tanár mond, és boldog lesz tőle, hogy valamit megértett. A *Harry Potter*-sorozatban is van egy olyan alkalom, amikor a diákok figyelni kezdenek Binns professzora – abban a jelenetben, a sorozat második kötetében, amikor Hermione-nak eszébe jut, kérdezzék meg a tanárt róla, mit is kell tudni a Titkok kamrájáról. Már az is nagy megrökönyödést kelt, hogy valaki jelentkezik ezen az órán – míg a *Légy jó mindhalálig*ban Misi egyedül marad azzal, hogy hirtelen érdekesnek találja, amit Názó tanár úr mond, itt mindenki feszülten figyelni kezd arra a legendára, amit nagy nehezen elkezd mondani Binns professzor. Ezen a ponton a mágiatörténet és Roxfort története azonnal a jelent alapjaiban meghatározó, a diákok életét közvetlenül érintő múlttá változik. De aztán a mágiatörténet kísértet-tanára tiltakozni kezd, hogy ne a mesékről és legendákról beszéljenek, hanem a „bizonyítható és hiteles" tényekről: és ekkor az osztály újra nyugodt alvásba merül. Nyilas Misi osztálytársai akkor zökkennek ki a szokásos unalomból, amikor a tanár kimondja azt a szót, *gatyamadzaghúzó*: „Erre a szóra váratlan kitört a kacagás, különben

az osztály nagyobb része már eloszlott figyelemmel foglalkozott apró magánügyekkel, gombot cseréltek, vagy ceruzát hegyeztek, halkan beszélgettek, nevettek, az írásbeli dolgozatokat forgatták, néhányan most készítették el a példákat a számtanórára" (MÓRICZ 1975; 391–392).
Binns professzor szépen, csendesen változott át élő tanárból kísértetté – és így még a halála után is ott maradhatott az iskolában. Az a tanári tragédia, hogy az iskolából való kikergetés (történjék bármilyen okból), vagy a nyugdíjazás egyben a tanár életének végét is jelenti, a *Harry Potter*ben egyetlen esetben villan fel – amikor Dolores Umbridge mint a Roxfort főinspektora ki akarja dobni az állásából és az iskolából Trelawney professzort. A jóslástant tanító tanárnő valóban nem a Roxfort tanári karának éke, de számára ez az iskola egyben az otthont is jelenti – ő is megtestesíti azt a kijelentést, amely szinte minden, húszas–harmincas évekbeli magyar iskolaregényben felbukkan valamilyen változatban, és amit Komlós Aladár fogalmazott meg a legpontosabban 1935-ös, *Néró és a VII. A* című regényében: „akinek nincs semmije az iskolán kívül, annak az iskola lesz a mindene" (KOMLÓS 1958; 949). De aztán, ellentétben a magyar regények sok, tragikus sorsú tanárával, Trelawney megmenekül, hiszen Dumbledore kijelenti, Umbridge-nak csak ahhoz van joga, hogy a munkavégzés alól felmentse a kollégát, a Roxfortból kirakni őt már nincs. A bölcs igazgató még arra is talál megoldást, hogy a jóslástan tanárának a szolgálati lakását ne kelljen átadnia (hiszen az új jóslástanár, Firenze, a kentaur, nem fog beköltözni a kastélyba, marad az erdőben). A magyar regényekben, persze, messze nem rendeződik el minden tanár sorsa ilyen megnyugtatóan – a *Harry Potter*ben csak ritkán gondolunk bele abba, hiszen az olvasók nézőpontja leginkább a főszereplőével, de mindenképp a diákokéval azonos, hogy mit is csinálnak a Roxfort tanárai nyáron, a vakáció idején, hogy mennyire okozhat bennük feszültséget a magánélet csaknem teljes hiánya.[13] Kosztolányi *Aranysárkány*ából viszont kiderül, hogy Novák tanár úr a vakációkkal, és úgy általában az iskolai szünetekkel meg a vasárnapokkal nehezen tud mit kezdeni, gyötrően félelmetes számára, amikor az iskolai körforgásból kikerül – ez a regény, persze, jóval összetettebb módon mutatja meg a tanári lét eredendő tragikumát, mint a *Harry Potter* (vagy akár az *Abigél*), hiszen

egyértelműen az esztétikai, és nem a használati irodalomhoz tartozik. De vissza az iskolán kívül nem létező tanárfigurákhoz: az *Abigél* tanárai is a Matula falain belül laknak, és nagyon különös a diákok számára, amikor beléphetnek a lakásukba. Nem is sokszor történik ilyen: mi, olvasók is csak Vitay Georginával együtt mehetünk be egyszer Kőnig tanár úr lakrészébe, ahol saját bútorok vannak, és festmények a falakon.

Épp Kőnig tanár úr az a tanárfigura, akinek ugyancsak megtalálhatjuk a megfelelőjét a *Harry Potter*-sorozatban: a tragikus sorsú Piton professzort, akinek kiemelt szerepét mutatja, hogy állítólag egyedül az őt a nyolc filmben játszó Alan Rickmannek árulták el a nagy fordulatot a sorozat végén, hogy ennek tudatában alakíthassa a karaktert már a kezdetektől. Persze, a különbségek is jelentősek Kőnig és Piton közt, mégis hasonló funkciót töltenek be nem pusztán a Matula és a Roxfort tanári karában, de az *Abigél* és a *Harry Potter* által diktált olvasásmódban is. Az *Abigél*ben mindvégig nem jön rá Vitay Georgina, hogy az őt segítő Abigél, meg az árkodi ellenállás vezetője, illetve az utált vagy lenézett Kőnig tanár úr ugyanaz a személy. A regény végén történik meg a nagy fordulat, amely újraolvastatja az egész művet – nem véletlenül látjuk a tévésorozat-változatban flashbackként Gina és Kőnig közös jeleneteit, amelyekben másodszorra már nem a nevetségességet, hanem a hősiességet kell felfedeznünk. Egyúttal arra is rá kell ébredniük az olvasóknak, a kislánnyal együtt, hogy nem feltétlenül az a nagy jellem, aki szép, vicces vagy vonzó:

„– *Te* szereted Abigélt? – kérdezte Horn Mici. – Hisz eddig a percig azt képzelted, hogy én vagyok az. Én, és nem a legbátrabb és legtisztább szívű férfi, akit valaha ismertem. […]

Eloltotta a villanyt, hogy kinyithassa egy résre az ablakot, amikor egyedül maradt. Áradt megint a jeges márciusi ibolyaillat, mint otthon – otthon? – a Matula kertjében. A hold magasan járt, a kislány nézte az eget, s mélyeket lélegzett a mindent ígérő és mindennel fenyegető tavaszi éjszakából. »Apám – mondta magában –, igazi apám, akinek holnaptól fogva elhagyom a nevét. hiszen én Makó Anna lettem, születtem Bolitán, apám, te igazi, azt írtam róla, gyáva és buta, azt mertem írni róla abban a dolgozatban, amelyet a püspök is elolvasott. Apám, igazi apám,

te ott a távolban, annyiszor sértettem meg, ahányszor csak alkalmam volt – mivel tudom valaha jóvátenni, hogy csak most ismertem fel Kőnig tanár úrban Abigélt?«" (SZABÓ 1982; 359–360).

Ebben a részletben az a fordulat is megtörténik, hogy Gina, aki, Harry Potterrel ellentétben, kezdetben gyűlöli az iskolát, már otthonának érzi a Matulát, és rádöbben arra is, hogy Kőnig tanár úr apafigurává emelkedett számára. Az árva Harry számára egyfelől Dumbledore pótolja az apát, illetve egy időre a keresztapja, Sirius Black – és ő is csak a regény legvégén tudja meg, hogy mindvégig volt az iskolában egy másik, titkos segítője, sorsának egyengetője, Piton professzor. A két regényben (mármint a *Harry Potter* utolsó részében, ahol fény derül erre a fordulatra) csaknem szó szerint megismétlődik ugyanaz a szószerkezet – nemcsak Kőnig tanár úr, de Piton is a *legbátrabbként* neveztetik meg: „Harry leguggolt, így Albus arca egy kevéssel az övé fölé került. Három gyereke közül egyedül Albus örökölte Lily szemét.

– Albus Perselus – szólt halkan. Csak Ginny hallhatta szavait, de ő tapintatosan elfordult, és integetni kezdett Rose-nak, aki már felszállt a vonatra. – A két keresztnevedet a Roxfort két igazgatója után kaptad. Egyikük mardekáros volt – és a legbátrabb ember, akit valaha ismertem" (ROWLING 2008; 621).

Piton a halálakor adja át az emlékeit Harrynek, ott a merengő szolgál sajátos flashback-generátorként: persze, jelentős különbség az, hogy Harrynek olyan történéseket is végig kell néznie, amelyeknél nem lehetett jelen, vagyis itt nem csak arról van szó, hogy ő valamit rosszul értelmezett volna. Egyszerűen nem tudott Pitonról eleget, mert a tanár is mindent megtett azért, hogy a múltja, szerelme Harry anyja iránt homályban maradjon. Éppen ezért Piton karaktere az újraolvasás során is, a fordulat ellenére is megmaradt ambivalensnek, annak ellenére, hogy a főhős egyik kisfia még a keresztnevét is megkapja (bár nem ezen a néven szólítják azért, hanem a másikon, amit Dumbledore-tól kapott): hiába tudjuk meg a végén, hogy mennyire bátor volt és Harryt védte, azért a tanári működését akkor sem látjuk vonzóbbnak, ha a titok birtokában olvassuk újra a jeleneteit. Horváth László egyenesen azt írja, hogy „egyszerűen nem lenne szabad pedagógusként alkalmazni, hiszen visz-

szaél a hatalmával, kivételez, és több esetben verbálisan bántalmazza a gyerekeket" (HORVÁTH 2018; 226). Lehet, hogy ez egyeseknek furcsa lesz, mivel mégis a *Harry Potter*t tartjuk számon populáris ifjúsági regényként, az *Abigél*t pedig leginkább a felnőtteket is megszólítani képes (vagy felnőttkorban is identitásképző regényként megőrzött), „kettős ajánlatként" – mégis azt kell mondanom, összetettebb Piton karaktere, mint Kőnig tanár úré. Bár mindkét alak arra hivatott, hogy figyelmeztesse Ginát és Harryt, ezzel együtt pedig az ifjú olvasókat, ne a látszatnak higgyenek, Piton figurája egyúttal azt is megmutatja, nem biztos, hogy az emlékeink átszíneződnek egy csapásra attól, ha egy villámcsapásszerű fordulattal kicserélik előttük az előjelet.

A bentlakásos iskola

Hiába minden párhuzam a magyar iskolaregények tanárfiguráival, a *Légy jó mindhaláligo*t vagy a *Néró és a VII. A*-t egészen biztosan nem olvasta J. K. Rowling – angol iskolaregényekkel viszont feltehetőleg behatóan megismerkedett. Hiszen, miként egy tanulmányában James Gunn felhívja rá a figyelmet, a sorozat ebbe a hagyományvonalba illeszkedik bele: „Úgy tűnik, senki sem figyelt föl arra, hogy a Harry Potter egyszerűen az angol iskolaregény egyik variációja. Az iskolaregény műfaja 1857-ben született meg Thomas Hughes *Tom Brown iskolaévei* című könyvével, amit 1858-ban Frederic W. Farrar tiszteletes kevésbé ismert *Eric* című regénye követett. Noha nem elsők voltak, ez a két regény fektette le a műfaj szabályait" (GUNN 2007; 170).

A bentlakásos iskolának, persze, más változatait találjuk meg a magyar regényekben – vannak nálunk lányiskolák (mint az *Abigél*ben), meg csak fiúkat fogadók (a *Légy jó mindhaláligban*, az *Iskola a határon*ban) – a Roxfort-féle koedukált változatot viszont hiába keresnénk. (Bár a többi varázslóiskolára sem lehet a koedukáció feltétlenül jellemző, hiszen, amikor a Trimágus Tusára megérkeznek a vendégek, azt látjuk, hogy a Durmstrangból csak fiúk, a Beauxbatons-ból csak lányok jönnek.) Most nem is a Roxfort és a magyar bentlakásos iskolák aprólékos összevetése a célom, csak egyetlen pillanatot emelnék ki: a szembesülést az iskolá-

val, azokkal a terekkel, amelyeket az oda megérkező az addig számára ismerőssel vet össze. Amikor Harry megérkezik Roxfortba, Dursleyék házához tudja hasonlítani az iskolát az elbeszélő, meg ahhoz az épülethez, amit Harry és vele az olvasó a varázslóvilágból már ismer, vagyis a Gringotts-hoz: „Az előcsarnok olyan hatalmas volt, hogy Dursleyék egész háza belefért volna. A kopár kőfalakat a Gringotts-beliekhez hasonló fáklyák világították meg. A mennyezet olyan magasan volt, hogy nem is látszott a táncoló fényben; viszont jól kivehető volt a szemközti márvány lépcsősor, amely a felsőbb szintekre vezetett" (ROWLING 2002; 109).
Ha most emellé tesszük Vitay Georgina megérkezését az árkodi Matulába, azt látjuk, hogy a Budapestről érkezett lány pedig mindent a fővároshoz mér: „A kislány megint azt érezte, hogy itt a fehér valahogy fehérebb, mint máshol, és hogy a karcsú, fürge, és zsúfolt Pest után itt minden köpcös, tágas és üres, a folyosókon semmi dísz, csak némi virág, és a falakon aranybetűs bibliai idézetek sora, fekete kartonokon" (SZABÓ 1982; 22).
A két regény ugyanazt a megoldást alkalmazza: a zárt világot a kívülről odaérkező szemével mutatja meg. (És itt rámutathatunk, mondjuk az egyetemi órákon, hogy nincs semmi baj a „használati irodalommal", egyszerűen jobban látszik az ide sorolható művek esetében, hogyan vesz át sémákat a szerző – már a romantika irodalmából jól ismert klisé az idegen környezetbe kerülő utazóé, akivel együtt rácsodálkozhatunk az adott világ az ott élők számára már hétköznapi különösségeire.) Hiszen Ron Weasley-nek, aki varázslócsaládban nőtt fel, és a bátyjai is a Roxfortba jártak, semmi sem meglepő az iskolába érkezve, Harrynek viszont mindent magyarázni kell, így vele együtt az olvasó is beavatódhat. Ugyanez a funkciója Vitay Georginának, akit mindenről fel kell világosítani, a hajviselettől az éjszakai takarodóig, a zsoltárfelismerő versenytől az étkezés rendjéig. Persze, míg Harry boldog attól, hogy kiszakadt abból a világból, amit gyűlölt, és ahol lenézett, marginalizált helyzetben kellett élnie, Gina büntetésként, száműzetésként éli meg, hogy Árkodra vitték, de ettől még a kettejük funkciója ugyanaz marad. A *Harry Potter*ben a megérkezés nem traumatikus, így az angol iskolaregények hagyománya ebben a vonatkozásban jelentősen újraíródik: „Az iskolaregény népszerűsége, akárcsak a *Harry Potter*-sorozaté, abból fakadhat, hogy rátapint

arra az univerzális élményre, hogy az embert kikényszerítik otthona biztonságából az ijesztő külvilágba, mely addig ismeretlen fegyelmet követel és új hatalmi struktúrát alkot. Ismerős kép az anyja szoknyájába kapaszkodó, majd magányosan az iskola zsarnokságába vetett óvodás gyermeké. A brit iskolaregényben a bentlakásos iskola élménye még traumatikusabbá teszi az élményt. Oly sok középosztálybeli angol esett át ezen a tortúrán, hogy az iskolaregény-írás vagy -olvasás aktusa egyszerre volt katartikus és nosztalgikus, mert lehetővé tette az egykori iskolások számára, hogy megerősítsék szorongásukat és újra átéljék sikereiket" (GUNN 2007; 173).

Hasonlóan rémisztő megérkezést az iskolába látunk magyar művekben is – például az *Esti Kornél* második fejezetében, amikor Kornélt elviszik a Vörös Ökörbe, vagyis az általános iskola első osztályába, és ott „megismerkedik az emberi társadalommal". Itt az előcsarnok homályos, nem fáklyák fénye világítja meg, a kisfiúnak pedig „nehéz lélekzése" lesz (Kosztolányi nem véletlenül írta a szót ebben a változatban, kiemelve belőle a szó tövét, a *lelket*), és szorongatja édesanyja kezét (ez a szó pedig, nem véletlenül, a *szorongással* rokon). Persze, a *Harry Potter*ben jól ki van találva, hogy a szülőktől már a pályaudvaron el kell búcsúzni, így nem is láthatnánk könnyes elszakadási jeleneteket a Roxfortban – igaz, az iskolát megkezdők ott nem is hatévesek, hiszen 10-11 évesen, az elemi iskola elvégzése után léphetnek be ide, ráadásul boldogan jönnek a varázslóiskolába. És tudjuk azt is, egy varázslócsaládban felnövekedő gyereknek nem az okoz szorongást, ha arra gondol, egyszer a Roxfortba fog járni, hanem az, hogy mi történik, ha kiderül róla, varázstalan varázsló ő, azaz kvibli, így nem járhat oda. „Amikor anyjával az iskola homályos előcsarnokába ért, elhalványodott. Rájött a nehéz lélegzés. Szokása szerint egy oszlophoz dőlt s teljes erejével magához szorította. Anyja lehajolt hozzá, megkérdezte, hogy mi baja. Nem felelt neki. Csak a kezét szorongatta, egyre erősebben" (KOSZTOLÁNYI 2011; 32).

De a talán legdrasztikusabb elszakadást egy olyan regényben látjuk, amelyet iskolaregényként nehéz lenne meghatározni, legfeljebb olyan műnek nevezhetjük, amelynek központi helyszíne az iskola – Garaczi Lászlónál, a *Pompásan buszozunk!*-ban, ahol a Kádár-korszak különösen

szorongató, a védelmező családdal szemben a hatalmat képviselő, elnyomó iskolájába kell belépnie az elsős kisdiáknak: „Ősszel hisztérikus jelenet az iskolakapuban, az újdonsült elsős a mamája biztonságot jelentő, meleg kezébe kapaszkodik, csak bámul fölfelé könyörgő tekintettel, hogy ne, csak most az egyszer ne, holnap már lehet, csak ma még ne, és a szülő legkisebb mozdulatára, ami az útnak indítás szándékaként értelmezhető, a döngicsélés észvesztő sikítozásba csap át. Hörögve beleharap a mama kosztümszoknyájába, hogy a fogával is belecsimpaszkodjon, hogy semmiképp ne lehessen leszakítani, leválasztani arról, ami oly megbízhatóan az övé volt eddig, ami az otthont és az egész világ szeretetteli belakhatóságát jelentette, és ami, illetve aki, e pillanatban ilyen gyalázatos, visszataszító árulásra vetemedett, hogy őt erőszakkal erre a borzalmas, pokolbéli helyre vezette, ahol csikorog a kréta a táblán, és a felsős fiúk seklit hordanak az övtartóban, és itt is akarja hagyni egy egész napra, kiszolgáltatva a legrafináltabb kínzásoknak és megaláztatásoknak, ami azért is elviselhetetlen, mivel aljas színjátékká hitelteleníti a szülő minden eddigi és jövőbeli csókját, ölelését, becéző szavait" (GARACZI 1998; 27–28).

Hogy miként mutatkozik meg a főhősök szemével az iskola, hogy milyen lesz az az első pillantás, amellyel felmérik a tereket, már újabb szempontokig is elvezethet: például ahhoz, hogy nincs anyja már sem Vitay Georginának, sem Harrynek, és az árvaság ismét közelíti egymáshoz a két alakot. Egyikük sem itt él meg először veszteséget, ezért is lesz hasonló a belépésük az iskolába – még ha Ginának el is kell válnia az apjától és el kell szakadnia Budapesttől, az anyahiány mint elemi veszteség az ő esetében is tompítja az iskolába lépés traumáját. És még egyetlen szembesülés az iskola tereivel, egy magyar iskolaregényből – a *Légy jó mindhalálig*ból. Móricz regénye rögtön a kollégium leírásával indul: „A kollégium nagy, komor, négyszögű épület. Voltaképpen csak az első része komor, a Nagytemplom felőli ősi épület, a hátulsó három szakasz, amely úgy van építve, hogy az egész egy négyszögű udvart zár be, inkább sivár. De a kisdiáknak elöl-hátul, mindenfelől rendkívül imponál s még bent a coetusban is állandóan valami templomi félelmet érez, amint behallatszik, hogy kopognak a kemény kis cipősarkak a sivatag

folyosókon, s hogy zúg be a százezernyi veréb csiripelése az udvaron álló ménkő magas jegenyeakácok lombja közül" (MÓRICZ 1975; 265).
De mielőtt azt a következtetést vonnánk le, hogy a Roxfort varázslatos hely, Nyilas Misi iskolája viszont taszító, szorongató, nyomasztó, hiszen, ráadásul, egész Debrecen az, érdemes végigolvasni a regényt. Móricz hősének is a bentlakásos iskola lesz az otthona, ahova csak a regényidő előtt nem sokkal került be lakóként, a szabadságból a sötétségbe lépve át. Mégis büszke erre az iskolára, és azt, hogy a kisfiút a nagybátyja elviszi innen, szimbolikus halálként írja le a regény, Misi kiűzetése Debrecenből pedig az íróvá válás regényévé változtatja a *Légy jó mindhaláligo*t: de ez utóbbi, hogy miként lesz párhuzam a regényben Nyilas Misi és Csokonai Vitéz Mihály sorsa közt, már nem ehhez a gondolatmenethez tartozik. „Még csak egy hónapja lakik a kollégiumban, mert tavaly egy családnál volt kosztkvártélyra adva, de az idén megkapta az ingyenes tápintézetet, a tandíjmentesség már tavaly is megvolt, s bejött a nagy sötét épületbe lakni, mintha a szabadból befogták volna.
Különben ő rendkívül büszke volt erre a kollégiumra. Az öccsét már Patakra vitték, s őt is az a veszedelem fenyegette, hogy jövőre odaviszik a szülei, mert az közelebb van hozzájuk. De ő már tele volt itatva a debreceni kevélységgel, s meg volt győződve, hogy ilyen kollégium nincsen több a világon. Fölpillantott a rengeteg magas épületre, amelynek az oszlopfői felett furcsa duzzadt fejek voltak kőből kifaragva. Ezek a fejek is benne éltek a lelkében, borotvált arcuk duzzadtságával, szakálluk görög kondorodásával" (MÓRICZ 1975; 275).

Amiben a legjobb vagy

Azzal indítottam, hogy a legközelebb a *Harry Potter*hez talán *A kétbalkezes varázsló* került a magyar regények közül – persze, ha túllépünk a borzongató plágiumvádon, és a valamiféle összevetésre vállalkozunk, a sorozat első kötetét érdemes elővennünk, hiszen ott látjuk legtisztábban a mesei szerkezetet, a varázsmesékre jellemző, beavatási szertartásként is felfogható próbatételeket, a főhős mellé helyezett két segítőtársat. *A kétbalkezes varázsló*ban csak rövid ideig tartózkodunk a varázslóiskolában,

hiszen a bonyodalmak épp akkor kezdődnek, amikor az ügyetlen Fitzhuber Dongó megkapja az oklevelét, és kijelölik a munkahelyét – körzeti varázsló lesz a Nimbusz Endre Bertalan utcai lakótelepen. És bármenynyire igaza is lehet Lovász Andreának abban, hogy Békés Pálnál, szemben J. K. Rowling sorozatával, inkább egy mesevilág paródiáját kapjuk meg, azzal már, hogy a szereplőknek nincs méltóságuk és az események súlytalanok, vitatkoznék.[14] A mélység ebben a műben másképp ugyan, mint Rowlingnál vagy a Lovász Andrea által emlegetett Tolkiennél, de ugyancsak ott van – Békés a lakótelepekről, az ottani elszigeteltségről, a gyötrő elmagányosodásról szóló magyar könyvekkel, filmekkel, vagy épp ezt az alapérzetet vitató művekkel lép itt párbeszédbe, az olvasóban egyszerre idéződhet fel a *Panelkapcsolat,* a *Falfúró,* a *Szomszédok,* Csukás István ifjúsági regénye, a *Vakáció a halott utcában,* meg, természetesen, Békés saját könyve, a *Lakótelepi mítoszok* (függetlenül most attól, hogy a felsorolt művek korábbiak vagy későbbiek *A kétbalkezes varázsló*nál). Békés meseregényében a legpusztítóbb ellenség nem egy Voldemort-szerű figura, hanem az unalom és a magány – a varázsvilágot nem belülről támadták meg, az emberek pusztították el akkor, amikor a király udvarát „szanálták", és az udvartartás tagjait szétdobálták lakótelepi lakásokba, hogy aztán meg se találják egymást. De nemcsak ezek a mesehősök magányosak, hanem a körzeti varázsló, meg az egykeként unatkozó, lakótelepi kisfiú, Éliás Tóbiás is. Persze, paródia ez, de közben mégis ott van benne a szocialista lakótelepépítő láz tragikus következménye. A királyi udvar tagjai ugyanúgy álruhában járnak az utcán, mint a varázslók a muglik között, a meseregény végén pedig nem a szokásos jutalmat kapják meg a hősök, a fele királyságot és a királylány kezét (bár ezek a lehetőségek is felvetődnek, de a sajátos helyzet, a lakótelepi másfél szoba mint királyság, illetve a még éppen elsős általános iskolás királylány miatt el is vetik őket), hanem azt, hogy nem lesznek többé egyedül.

Ha diákok között kell párhuzamot keresnem, azt a kissé bombasztikus állítást tudnám tenni, hogy Fitzhuber Dongó a magyar Neville Longbottom – kétbalkezességük ugyanúgy rokonítja őket, mint az, hogy végül rájönnek, önbizalomra van szükségük leginkább, meg arra, hogy azzal a képességgel érvényesüljenek, ami van nekik. Ezt az „intelmet" sokszor

adja át a *Harry Potter* fiatal olvasóinak, nem csak az első kötetben, amikor a diadalhoz Hermione esze és Ron sakktudása ugyanúgy szükséges, mint Harry bátorsága. És az is egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy az ügyetlen Neville, akivel kapcsolatban szinte azt sem értik egy ideig, hogyan kerülhetett a Roxfortba, a gyógynövénytanban kiemelkedő képességekkel rendelkezik – és, mivel ott megerősítést kap kudarcélmények helyett, el is kezd foglalkozni ezzel a területtel. (A film ezt még inkább a szánkba rágja, hiszen a Trimágus Tusára készülve Neville-től kapja meg a víz alatti lélegzést lehetővé tevő varangydudvát Harry, holott a regényben Dobby az adományozó.) Békés Pál varázslóiskolájában a vizsgán is azt látjuk, mindenki úgy varázsol, ahogy az hozzá és képességeihez illik – csak szegény Fitzhuber Dongó nem tudja még, ki is ő valójában, és milyen képességei is vannak: „Ad Albert például hét szál virágot varázsolt Sigismund fejei helyére, de ezzel nem elégedett meg a stréber lelke, leszedte s az asztalra teremtett vázába illesztette a hét illatos tearózsát. // Pohonc hű maradt önmagához. Szilvás gombócokká bűvölte Sigismund fejeit, és jó étvággyal elfogyasztotta valamennyit, azután önkritikusan megjegyezte, hogy még tökéletesítenie kell a módszerét, mert a sárkányfejgombócokban kicsi volt a szilva, és tetejükön kevés volt a prézli" (BÉKÉS 1983; 13–15).

Amikor viszont Fitzhuber Dongó, kijelölt munkahelyén, a lakótelepen, megtalál egy magányos kisfiút, majd próbatételek során keresztülmenve egyesítenek egy királyi udvart, rátalál arra, mi az ő feladata az életben – kiegészíteni a varázslók számára készült könyvet lakótelepi varázsigékkel.[15] A regény végére aztán az önbizalma is megérkezik, és ez pótolja hiányzó képességeit és rosszul működő memóriáját: amikor elköszön a kisfiútól, majd kiveti magát a lakótelepi lakás ablakán, rémisztő zuhanásba kezd, hiszen elfelejti kimondani a repülő varázsigét, de aztán nemcsak rátalál az egész kalandot elindító varázsigére, hanem elhiszi, hogy képes repülni. Iskolai helyzetben nem tud tehát varázsolni, kényszerhelyzetben, „terepen" viszont igen. Ha nem is tanár lesz belőle, de talán ennél is több, lehetséges tankönyvszerző, mivel a Máguslexikon kiegészítését tűzi ki célul. Ahogy tanár lesz a sorozat végére, legalábbis az Epilógusból ezt tudjuk meg, Neville is, aki a Roxfortban él, a gyógynö-

véntant oktató Longbottom professzorként. Bár bíróság előtt én sem tudnám bizonyítani, hogy Rowling egy magyar regényből lopta volna a *Harry Potter* alapötletét, annyit talán sikerült igazolnom, hogy tanulságos a Roxfort-beli történéseket *A kétbalkezes varázsló* és más magyar regények felől újraolvasni.

KIADÁSOK

BÉKÉS Pál (1983): *A kétbalkezes varázsló*. Minerva, Budapest

GARACZI László (1998): *Pompásan buszozunk!* Jelenkor, Pécs

KOMLÓS Aladár (1958): *Néró és a VII. A*. Budapest

KOSZTOLÁNYI Dezső (2011): *Esti Kornél*. Kritikai Kiadás. Szerk. TÓTH-CZIFRA Júlia–VERES András. Kalligram, Pozsony

MANN, Heinrich (1962): *Ronda tanár úr*. Ford. KOSZTOLÁNYI Dezső. Európa, Budapest

MÓRICZ Zsigmond (1975): *Légy jó mindhalálig*. In M. Zs., *Regények II.* Szépirodalmi, Budapest

MÓRICZ Zsigmond (2007): *Légy jó mindhalálig. Kamaszok. Forr a bor*. Gabo, Budapest

ROWLING, J. K. (2002): *Harry Potter és a bölcsek köve*. Ford. TÓTH Tamás Boldizsár. Animus, Budapest

ROWLING, J. K. (2008): *Harry Potter és a Halál ereklyéi*. Ford. TÓTH Tamás Boldizsár. Animus, Budapest

SZABÓ Magda (1982): *Abigél*. Szépirodalmi, Budapest

IRODALOM

GUNN, James (2007): A *Harry Potter* mint iskolaregény. In *Harry Potter világának feltérképezése.* Szerk. Mercedes LACKEY, Leah WILSON. Gold Book, Debrecen

HANSÁGI Ágnes (2017): Kánonon innen és kánonon túl: Megjegyzések a „gyerekirodalmi kánon" és a „gyerekirodalmi klasszikusok" kérdéséhez. In *Mesebeszéd.* Szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, MÉSZÁROS Márton, SZEKERES Nikoletta. Fiatal Írók Szövetsége, Budapest

HORVÁTH László (2018): Harry Potter és a roxforti pedagógusok. In *Nevelj jedit! A képzelet pedagógiája.* Szerk. NAGY Ádám. Athenaeum, Budapest, 217–247.

KEMÉNY Zsófi (2020): *Erős nők a Harry Potterben*. Könyves magazin, Harry Potter-különszám, 58.

KIS Gábor (2019): *Beavató gondolatok a* Harry Potter *újraolvasásához.* Studia Litteraria, 58/1–2, 276–292.

LOVÁSZ Andrea (2001): Harry Potter avagy jelenidejű holnemvolt. *Új Forrás,* 9. https://epa.oszk.hu/00000/00016/00069/010906.htm

OTTLIK Géza (1980): Hosszú beszélgetés Hornyik Miklóssal. In Uő: *Próza.* Magvető, Budapest

SZEPESI Dóra (2008): Békés Pált kérdeztük gyermekirodalomról, drámasikerekről és a *Semmi baj*ról. http://www.barkaonline.hu/megkerdeztuek/771-megkezts-p

JEGYZETEK

[1] Bár ilyen című mű nincs, mindig dőlt betűvel jelzem, ha a sorozatra és nem a címszereplőre utalok.

[2] Pontosabban és kis túlzással, fogalmam sincs, hogy újat mondok-e. Még ha mindent el is olvasnék, ami a *Harry Potter*ről számomra elérhető, akkor sem tudhatom, hogy egy indonéz vagy belga kollégám valamilyen anyanyelvén íródott szövegében nem vetette-e fel már ugyanazokat a szempontokat, amelyek bennem felmerültek. Gyorsan leszögezném: mindvégig alapvetően a hét könyvre gondolok, amikor a *Harry Potter*t emlegetem, csak egészen kicsit a filmekre, és arra szinte egyáltalán nem, ami még ekörül lebeg, az előzménykönyvektől a pizsamákig, a számítógépes játékoktól a rajongói fanfiction-ökig és a pottermore.com oldalig.

[3] Amilyenek, például, Böszörményi Gyula egyes regényei, mint a 2002-ben megjelent *Gergő és az álomfogók,* majd az egyre terebélyesedő, Zsófi-regényekkel, Monyákos Tuba-történetekkel kiegészülő univerzum.

[4] Erről lásd: https://24.hu/kultura/2011/01/07/megsem-lenyulas-a-harry-potter/

[5] „fans of J. K. Rowling are sure to enjoy Szabó's picture of irreverent student, eccentric teachers, and boarding-school life", részletesebben lásd: *https://hlo.hu/news/abigail-by-magda-szabo.html*

[6] Itt szeretném megköszönni két hallgatómnak, Fekete Flórának és Rasztik Rékának, hogy nemrég befejezett, a témavezetésem mellett írt szakdolgozataikkal rám is inspirálóan hatottak, amikor a *Harry Potter*ről, illetve ifjúsági és felnőtteknek szánt iskolaregények együttolvashatóságáról gondolkodtam.

[7] „A beavató olvasmányok, amelyeknek egyszerre kell alkalmasnak lenniük az olvasási rutin kialakítására és az olvasási vágy felkeltésére, nyelvi és tapasztalati tudás tekintetében együtt kell, hogy fejlődjenek a gyermekolvasóval. Ezt a funkciót olyan, mindenkori »kortárs« szövegek képesek betölteni, amelyeknek sem nyelvi, sem világtapasztalati horizontja nem idegen az őket olvasó gyermekétől. Ez a magyarázata annak, hogy az igazán sikeres beavató olvasmányok szinte évtizedes gyorsasággal cserélődnek, és csupán néhány beavató olvasmány élettartama tart ki a szülők generációjától a gyermekekéig" (Részletesebben: HANSÁGI 2017; 47–52).

[8] A névtelen írás, amelyben az érettségiről mint a diákok lelkét megevő, félelmetes szörnyről esik szó, a *Nyugat* 1931/17-es számában jelent meg, a Magyar Írók Sátora rovatban – a rovat Móricz Zsigmond ötlete volt, és az itt megjelenő írások legnagyobb részét ő maga írta, ahogy ezt a szöveget is.

[9] Azért egyáltalán nem biztos, hogy kizárólag magyar sajátosság ez – nézzük meg a következő részletet Heinrich Mann 1905-ös *Ronda tanár úr* című regényéből: „Az Orléans-i Szűzzel húsvét óta foglalkozott az osztály, szóval éppen háromnegyed éve. Az ismétlők pedig immár második éve rágódtak rajta. Olvasták már elölről hátra- és visszafelé, jeleneteket magoltak belőle, történelmi fejtegetéseket firkáltak róla, poétikai és grammatikai szabályokat állapítottak meg; verseit prózába ültették át és a prózát megint vissza versbe. Mindazok, akik az első olvasásnál valami zománcos csillogást éreztek ki ezekből a versekből, már régen eltompultak varázsa iránt. A mindennapi pengetéstől lehangolt lant már semmiféle dallamot nem adott. Senki sem hallotta többé a sajátos lágy leányhangot, amelyben kísérteties, zordon kardok emelkednek ütésre, amelyben nem borítja többé páncél a szívet, és amelyben kiterjesztett, roppant angyalszárnyak tündökölnek. Talán megesett volna, hogy e kamaszok közül egyet-egyet később megremegtet e pásztorlány csaknem fullasz-

tó ártatlansága, megszereti benne a gyöngeség diadalát, megsiratja az istentől elhagyott gyermeki szűziségnek a sorsát, hogy itt a földön egy szegény, gyámoltalan és szerelmes leánnyá változott – de ezek után nem lesznek ilyen élményei. Annak a diáknak legalábbis húsz évre van szüksége, amíg Johannában mást láthat, mint egy poros és száraz aggszüzet" (MANN 1962; 11–12).

[10] Vö. a következővel: „a vonzó, izgalmas, mert szórakoztató olvasmányok beiktatása a képzési folyamatba viszont olyan eszköz, amellyel a tanárok csak korlátozott mértékben élhetnek, és a felső tagozattól kezdődően csak a deklarált képzési célokkal és kötelező olvasmányokkal *szemben* valósítható meg" (HANSÁGI 2017; 47).

[11] Erről lásd még: „Az iskolát ma övező bizalmi válság egyik fontos szegmense, hogy olyan intézményként tekint rá a társadalom, amely nem képes annak az alapfunkciónak a betöltésére, amely életre hívta. Vagyis már nem alkalmas arra, hogy olyan gyakorlott olvasóvá neveljen, aki az iskola elhagyása után képes/alkalmas saját olvasói rutinjának a fenntartására. […] A huszadik század durván utolsó harmadáig azonban az iskola mégis képes volt olyan intézményként funkcionálni, amely ha az olvasási vágyat nem is, de a tudásvágyat felkeltette és életben tartotta, amely a nyomtatott médiumok vezető szerepének teljes megszűnéséig – az olvasás fontos motivációjaként – támogatta (a máshol keletkezett) olvasási vágyat" (HANSÁGI 2017; 41).

[12] Meghökkenve fedeztem fel, hogy ezek az Arany Jánosra utaló mondatok hiányoznak a regény első kiadásából (Athenaeum, 1920), de abból a Hegyi Katalin által sajtó alá rendezett változatból is, amely Móricz iskolai regénytrilógiáját tartalmazza (MÓRICZ 2007) – utóbbiban azt olvashatjuk, hogy az 1922-es ifjúsági kiadás szövegét adja közre. Ennél többet egyelőre a rejtélyes mondatokról nem sikerült kiderítenem, viszont ismét szembesültem a Móricz Zsigmond Kritikai Kiadás fájó hiányával.

[13] „Szinte sohasem látjuk őket iskolán kívüli tevékenység közben, iskolai ügyektől függetlenül, így személyiségük és munkájuk sokszor összemosódik" (HORVÁTH 2018; 224).

[14] Ezt írja Lovász Andrea: „A legismertebb jelenkori magyarországi varázslónak, Békés Pál kétbalkezes varázslójának mesevilága sokkal inkább annak paródiája, a szereplőknek nincsen »méltóságuk«, és az események is súlytalanok" (LOVÁSZ 2001).

[15] „Utolsó gondolata az volt, hogy Függeléket szerkeszt a Máguslexikonhoz, melyben tapasztalatai alapján felsorolja majd a lakótelepeken nélkülözhetetlen bűvigéket önmaga és a jövendő varázslónemzedékek okulására" (BÉKÉS 1983; 166).